

Türk-Amerikan İlişkileri ve Yeni Dünya Düzen(sizliği)

ABD'NİN HEM KÜRESEL ROLÜNE İLİŞKİN KAFA KARIŞIKLIĞINI HEM DE GELENEKSEL MÜTTEFİKLERİNE VE LİBERAL DÜNYA DÜZENİNE KARŞI TAVIR DEĞİŞİKLİĞİNİ ANLAMADAN TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİNİ SAĞLIKLI DEĞERLENDİRMEK DE MÜMKÜN OLMAYACAKTIR.

Kadir Üstün

kadirustun@setad.org

Bu hafta New York'ta gerçekleşen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) toplantılarının Türkiye-ABD ilişkileri perspektifinden değerlendirildiğinde birkaç farklı sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Birleşmiş Milletler'in (BM) geçmişte küresel sorunlara çare bulmakta en önemli siyasi kurum olarak öne çıkması ve işletilmesinde rol alan ABD'nin bu rolünden vazgeçmekte olduğuna şahit oluyoruz. Çin ve Rusya gibi güçlerin de BMGK'yı kendi bölgesel ve küresel çıkarlarını koruma araçlarından biri olarak kullanmak istemeleri dikkat çekiyor. Avrupalı devletlerin ise küresel bir perspektiften yoksun olmaları ve geleneksel olarak bunu ABD'ye havale etme alışkanlığıyla geniş kapsamlı bir politika üretmekten uzak olduklarını görüyoruz. Bu

şekilde işlevselliği giderek aşınan BM'nin uluslararası sorunlara çare bulmak bir yana, Filistin meselesinde olduğu gibi çözümü istemeyenlerin politikalarının tek taraflı dayatmalarla meşrulaştırıldığı bir foruma dönüşmesi "yeni dünya düzensizliği"ne işaret etmektedir. Türk-Amerikan ilişkilerinin de küresel düzensizliğin ürettiği istikrarsızlıklardan etkilenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Uluslararası Sistem Krizi ve Suriye'nin "İyi" Teröristleri

Türk-Amerikan ilişkilerinde en önemli stratejik kriz alanlarından biri olarak ortaya çıkan PYD/YPG/ PKK sorununun büyümesinde BMGK'nın Suriye meselesinde çözümsüzlüğün mimarı haline gelmesinin etkisi büyüktür. Suriye krizinin başlangıcından beri BMGK üyesi Rusya, Esed rejimini

destekleyerek rejim aleyhinde herhangi bir anlamlı karar alınmasına engel olurken ABD de genel kurula gerekli ön hazırlık ve pazarlıklarını yapmadığı sembolik karar tasarıları getirmekle yetinmiştir. Amerikan tarafının Suriye’de ulusal çıkarı olmadığı vurgusuyla Rusya’yla ciddi bir siyasi pazarlığa girmeyi reddetmesi, Rus tarafının sorunun devam etmesini sağlayarak bu kozu elinde tutmak isteyen politikalar izlemesine yol açmıştır. BMGK’nın ABD’yle Rusya arasındaki bu “dans” engelleyecek veya Suriye’de çözümü sağlayacak bir çözüm üretecek zorlayıcı bir mekanizmadan yoksun olması altı çizilmesi gereken bir vakıdır. Diğer bir deyişle BMGK kararlarının büyük güçlerin siyasi çıkarları etrafında şekillenmesi, uluslararası krizlere ve çatışma alanlarına çözüm bulunmasının önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Uluslararası sistem krizinin en önemli tezahürlerinden biri olan Suriye krizinin Türk-Amerikan ilişkilerinde tamir edilmesi zor bir yaraya neden olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

ABD’nin PKK’nın Suriye kolu PYD’ye verdiği destek uluslararası toplumun Suriye krizinde bir çözüm üretememesinin sonucu olarak değerlendirilebilir. Ancak daha geniş olarak ABD’nin 11 Eylül sonrası izlediği küresel terörle mücadele politikalarının Irak işgali sonrasında çıkmaza girmesi ve özellikle Obama döneminde geliştirilen El-Kaide ve DEAS gibi terör örgütlerine karşı “yerel güçler”le çalışma stratejisinin Türk-Amerikan ilişkilerine maliyeti büyük olmuştur. Türkiye de dahil olmak üzere birçok Batı ülkesinin teröre karşı koordineli bir şekilde mücadele vermesine rağmen BM gibi kurumlar uluslararası terörün giderek çetrefilleşen karmaşıklığına karşı siyasi bir yaklaşım ortaya koyamadılar. Yani Irak ve Suriye’de terörü üreten çarpık siyasi koşulları ortadan kaldırmaya yönelik kapsamlı bir strateji üretemeyen uluslararası bir kurum olarak BM özellikle

Başkan Erdoğan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda konuştu. 25 Eylül 2018

**KISA VE ORTA VADEDE
YA BMGK ÜYELERİ BM
SİSTEMİNİN KÖKLÜ
REFORMUNA RAZI
OLACAKLAR YA BMGK
ÜYESİ OLMAYAN
ÜLKELER BİR ARAYA
GELEREK ALTERNATİF
BİR OLUŞUM ORTAYA
KOYACAKLAR
YA DA ULUSLAR-
ARASI SİSTEM
İSTİKRARSIZLIK VE
DÜZENSİZLİKLE
YAŞAMAYA DEVAM
EDECEKLER.**

Ortadoğu’yu istikrarsızlaştıran uluslararası terör konusunda ortak bir tavra öncülük edemedi. Terörün ortak tanımının gitgide aşınması büyük güçlerin tek taraflı politikalarıyla bir araya gelince, ABD ve Rusya gibi ülkeler kendi terör ve terörist tanımlarını yapmaya başladılar. Türkiye’nin sıklıkla eleştirdiği “iyi” teröristi “kötü” teröriste karşı kullanmaya kadar varan bu politikaların geliştirilmesinde BMGK’nın büyük güçlerin oyunun kurallarını belirlediği bir mekanizma işlevi görmesinin katkısı büyük olmuştur. Hem Suriye politikası hem de terörle mücadele konularında uluslararası kurumların yetersiz kalması ve dolayısıyla yeni dünya düzensizliğinin devam etmesinin Türk-Amerikan ilişkilerine maliyeti büyük olmuştur.

Yükselen Popülizm ve Trump’ın Amerikan Ulusalcılığı

Türk-Amerikan ilişkilerini son zamanlarda doğrudan etkileyen ve küresel ölçekte BM gibi uluslararası kurumların çözüm bulamadığı sorunlardan biri de yükselen popülizm ve Amerikan ulusalcılığının uluslararası sistemi

tehdit eder hale gelmiş olmasıdır. Avrupa'da yükselen popülist milliyetçi dalganın Amerikan versiyonu olarak tanımlanabilecek "Önce Amerika" sloganı Trump yönetiminin uluslararası kurum ve anlaşmalardan çekilmesiyle kalıcı bir politika haline gelmektedir. Görev başına gelir gelmez Asya-Pasifik Ticaret Anlaşması müzakerelerinden çekilen, Kuzey Amerika Ticaret Anlaşması'ndan (NAFTA) çekilme tehditleri savurduktan sonra Meksika'yla tek taraflı bir ticaret anlaşmasına varan ve NATO gibi en köklü Batı kurumlarına acımasız eleştiriler getiren Trump ulusalcılığı halihazırda zaten kimlik krizi yaşayan birçok uluslararası kurum ve anlaşmayı önemsiz hale getirmiştir.

Trump liderliğindeki ABD'nin çok taraflı anlaşmalar ve platformlara karşı saldırısı Türkiye gibi ulus-

**AVRUPA'DA
YÜKSELEN POPÜLİST
MİLLİYETÇİ
DALGANIN
AMERİKAN
VERSİYONU OLARAK
TANIMLANABİLECEK
"ÖNCE AMERİKA"
SLOGANI TRUMP
YÖNETİMİNİN
ULUSLARARASI
KURUM VE
ANLAŞMALARDAN
ÇEKİLMESİYLE
KALICI BİR
POLİTİKA HALİNE
GELMEKTEDİR.**

lararası sistemdeki rolü NATO, BM, AB, G20, Dünya Ticaret Örgütü ve diğer kurumlardaki etkisi üzerinden oynayabilen bölgesel güçlerin bu kurumlara güvenini sarsmaya devam etmektedir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan beri liderliğini yaptığı liberal düzenin kurum ve kurallarına sahip çıkmayıp adeta öksüz bırakması, Türk-Amerikan ilişkilerinin çok taraflı kurumlar vasıtasıyla ifade edilen boyutlarının da öneminin azalmasına yol açmaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri Trump yönetiminin Brunson davası üzerinden Türkiye'ye karşı uyguladığı siyasi amaçlı ticari yaptırımlar olmuştur. Uluslararası ticaret anlaşmalarının küresel düzenin taşıyıcı rolünün altını oyan, tek taraflı yaptırımları gitgide daha fazla siyasi bir silah olarak kullanan Amerikan yönetimine karşı uluslararası toplum etkin bir politika geliştirememektedir. ABD'nin çıkarlarını uluslararası norm ve hukukun üzerinde gören Trump ulusalcılığının Türk-Amerikan ilişkilerinin uluslararası hukuku ilgilendiren boyutlarını görmezden gelmesi ikili ilişkiler için ciddi bir sınama teşkil etmektedir.

Yabancı Düşmanlığı, İslamofobi ve Mülteciler

BM'nin popülist milliyetçiliğin yükselmesiyle birlikte artan yabancı düşmanlığı, İslamofobi ve mülteci karşıtlığı dalgalarına karşı ortak bir tavır üretememesi en önemli fonksiyonlarından birini icra edemediğini göstermektedir. Elbette göçmen karşıtlığının siyasi bir dalga olarak ortaya çıkmasında uluslararası sistemin istikrarsızlığı ve uluslararası terörün etkisi büyüktür. BM'nin bu dalgayı kendi başına kırmayı beklenemez. Ancak BM üyesi ülkelerin önünde duran en somut insani meselelerin başında gelen mülteci sorununda küresel bir norm veya politika belirlenmesine yardımcı olamaması uluslararası sistemin durumunun vahametini ortaya koymaktadır. Bu yüzyılın en büyük nüfus hareketlerinin müsebbibi olan Suriye krizinde üye ülkelerden yıllık kaynak talebinin ancak yarısına yakını toplayabilen BM'nin uluslararası bir Marshall planı gerektiren Suriye'de öncülük edememiş olmasının vahim sonuçları olmuştur. Bu nedenle özellikle mülteci meselesinden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye'nin uluslararası sistem eleştirilerini yoğunlaştırması rastlantı değildir.

Trump'ın iç politikada yabancı düşmanlığı platformu üzerinden siyaset yapması ve mülteci alımlarını minimum seviyeye indirmesi mültecilerin ve sığınmacıların terörle bir arada görünmesine yol açmıştır. Batı'da gitgide kabul gören güvenlik merkezli anlayışın hakim olması insani bir politika gütmekte ısrar eden Türkiye'yle genel olarak Batı'nın özelde de ABD'nin ilişkilerinde yeni bir sorun alanı doğurmuştur. Türk-Amerikan ilişkilerinde mülteciler konusunda ortak bir politika oluşturma imkanı doğmadığı gibi İslamofobik ve yabancı karşıtı söylemler ilişkilere zarar vermektedir. ABD'nin Müslüman ülkelere koyduğu seyahat yasağı ve Kudüs'ün başkent olarak

tanınması örneklerinde olduğu gibi Trump'ın attığı popülist adımlar İslamofobik söylemlerden fazlasıyla nasiplerini almışlardır. Trump'ın tamamen Netanyahu'yu memnun eden İsrail yanlısı politikalarına karşılık olarak Erdoğan'ın bu konularda yüksek sesle eleştirilerini dile getirmesi ve BM üyelerini özellikle Kudüs konusunda harekete geçirmesi ABD'yle Türkiye arasında Filistin gibi konularda ortak çalışmasının neredeyse imkansız hale geldiğini göstermektedir.

Uluslararası Sistem ve Türk-Amerikan İlişkilerinin Geleceği

Irak işgali ve 2008 ekonomik krizi sonrasında uluslararası sistemdeki rolünü sorgulayan ABD'nin önümüzdeki dönemde Trump'ın ulusalcı dalgasının etkisiyle küresel liderlik rolünden feragat etmeye devam edeceğini öngörmek pek de zor değil. Uluslararası kurumları ve küresel normları bizzat aşındıran Trump ulusalcılığının global anlamda yeni bir dünya düzeninin kurulmasına katkı yapması neredeyse imkansız. Bu durumda kısa ve orta vadede ya BMGK üyesi BM sisteminin köklü reformuna razı olacaklar ya BMGK üyesi olmayan ülkeler bir araya gelerek alternatif bir oluşum ortaya koyacaklar ya da uluslararası sistem istikrarsızlık ve düzensizlikle yaşamaya devam edecek. Bu son senaryonun en güçlü ihtimal olması itibarıyla yeni dünya düzensizliğinin devam edeceği ve belki de daha da derinleşerek "yeni normal" haline geleceğini söyleyebiliriz.

Türk-Amerikan ilişkilerinin de hem küresel hem de bölgesel istikrarsızlık ve düzensizlikten ari kalması mümkün değildir. Küresel liderin liderlikten vazgeçmeye niyetli görüldüğü bir dönemde bölgesel güçler de kendi aralarında daha dar çerçevede somut ancak kısa vadeli anlaşmalar yaparak krizleri öteleme yolunu seçeceklerdir. İleride Washington'ın ulusalıcılığının şiddeti azalıp daha enternasyonalist güçler iktidara gelirse ve ABD küresel liderlik iddiasını yenilemeye kalkarsa işi hiç de kolay olmayacaktır. Zira o noktada birçok bölgesel güç yeni düzensizliğe uygun politikalar geliştirmiş olacak ve bu liderlik iddiasını belli ölçüde reddedebilecektir. Türk-Amerikan ilişkilerinin son zamanlarda yaşanan ikili krizleri ve liderlik tarzları etrafında açıklanması uluslararası sistemin realitelerini göz ardı etmek anlamına gelir. ABD'nin hem küresel rolüne ilişkin kafa karışıklığını hem de geleneksel müttefiklerine ve liberal dünya düzenine karşı tavır değişikliğini anlamadan Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğini sağlıklı değerlendirmek de mümkün olmayacaktır.

HEM SURIYE
POLİTİKASI HEM
DE TERÖRLE
MÜCADELE
KONULARINDA
ULUSLARARASI
KURUMLARIN
YETERSİZ
KALMASI VE
DOLAYISIYLA
YENİ DÜNYA
DÜZENSİZLİĞİNİN
DEVAM
ETMESİNİN
TÜRK-AMERİKAN
İLİŞKİLERİNE
MALİYETİ BÜYÜK
OLMUŞTUR.